

NAUJI STATYBOS TERMINAI: NORMINIMAS IR TERMINOGRAFIJA*

Zofija Babickienė

Vilniaus Gedimino technikos universitetas, Saulėtekio al. 11, LT-10223 Vilnius, Lietuva
El. paštas *lkk@vgtu.lt*

Per pastarąjį dešimtmetį lietuvių kalboje stebimas akivaizdus statybos srities termininės leksikos antplūdis. Todėl būtina naujus šios srities terminus, terminoidus, kvaziterminus kaupti, sisteminti ir vertinti pagal kalbos, logikos ir terminologijos reikalavimus. Straipsnyje teminiu principu nagrinėjami į kalbą patenkantys, palyginti, nauji statybos terminai kalbos normos požiūriu ir terminografijos aspektu. Nustatyta, kad kai kurie vienažodžiai, dvižodžiai ir trižodžiai statybos srities terminai kalbos normos aspektu yra visiškai taisyklingi ir turėtų papildyti naują *Statybos terminų žodyno* laidą ir Lietuvos Respublikos terminų duomenų bazę. Tyrimas parodė, kaip į bendrinę kalbą skverbiasi nepageidautinų terminų, jų morfologinių variantų ir sinonimų, nurodomos netaisyklingų terminų radimosi priežastys. Iškelta būtinybė *Statybos terminų žodyno* (moksl. red. akad. A. Kudzys 2003) turinį (t. y. 23 000 terminų) perkelti į elektroninę visiems prieinamą terpę.

Reikšminiai žodžiai: gimininiai terminai, rūšiniai terminai, vienažodžiai terminai, dvižodžiai terminai, morfologiniai variantai, sinonimai, kalbos norma, terminografija.

doi:10.3846/cpe.2011.01

Įvadas

Pastaruoju metu vis daugiau dėmesio skiriama statybos terminijai. Ieškant naujų arba tinkamesnių sąvokų įvardijimo būdų, statybos terminai nagrinėjami sinonimijos ir homonimijos aspektu, tiriami daugiareikšmiai terminai, analizuojama 1910–1937 m. lietuviškoji statybos terminija (Stunžinas 2005, 2007, 2009), tiriamas *Lietuvių kalbos žodyne* pateiktų terminų variantiškumas (Stunžinas 2008), randasi darbų, skirtų statybos terminų metaforinei raiškai, vyraujantiems metaforinio perkėlimo būdams, lietuviškų terminų santykiui su kitų kalbų terminais (Stunžinas 2006), tiriamas kai kurių

statybos terminų vartosenos teorijos ir praktikos neatitikties aspektu (Rutkienė 2010).

Tobulėjant technologijoms ir į Lietuvą įvežant vis daugiau naujų detalių, įvairių konstrukcijų, statybinių medžiagų, naudojamų namų statybai, mūsų kalboje randasi gana nemažai specialiosios leksikos. Tai ypač būdinga statybos terminijos sričiai, į kurią ateina naujų žodžių ir žodžių junginių iš mokslo darbų, iš Europos Sąjungos normatyvinių techninių dokumentų, reglamentuojančių statybą, iš įvairių investicinių statybos projektų įgyvendinimo, statybos darbų konkursų ir

* Šia tema straipsnio autorės buvo perskaitytas pranešimas Lietuvių kalbos institute Tarptautinėje mokslinėje konferencijoje, skirtoje Lietuvos vardo tūkstantmečiui „Nuo Konstantino Sirvydo iki didžiojo Žodyno“. Konferencija vyko 2009 m. lapkričio 19–20 d.

rangos sutarčių pagal FIDIC¹. Gausėjančią naująją statybos terminiją ypač **aktualu** vertinti kalbos normos požiūriu, pildyti elektronines terminų duomenų bazes, kurių pagrindu turėtų būti parengta atnaujinta ir papildyta *Statybos terminų žodyno* laida. Mūsų kalba ir jos sudėtinė dalis – įvairių mokslų **terminija** – yra **visų mūsų rūpestis**. Kazio Ulvydo žodžiais tariant, „*lietuvių tauta nėra daugiau nieko vertingesnio sukūrusi kaip savo kalbą. Toji kalba yra tautos pamatas, jos gyvybės šaltinis. Ta kalba padėjo tautai pakelti didžiausius bandymus, įveikti didžiausias kliūtis. Kol gyva kalba, bus gyva ir mūsų tauta*“ (Kalba – tautos pamatas 1995: 2). „*Meilė gimtajai kalbai išlaikė mūsų tautą, sukūrė mums nepriklausomybę ir palaikys mūsų valstybingumą*“ (ibidem: 4).

Straipsnio tikslas – apžvelgti kai kuriuos naujus² statybos terminus, įvertinti juos taisyklinumo ir terminografijos aspektu. **Tyrimo objektas** – maždaug per paskutinį dešimtmetį atsiradę statybos srities gimininiai ir rūšiniai terminai. Tyrimas atliktas analitiniu ir sintetiniu metodu, taikant leksikos sisteminimo principą. **Analizės šaltiniai**: VGTU statybos inžinerijos magistrantų darbai; interneto prieigos; *Statybos terminų žodynas* (STŽ); *Statybos inžinieriaus žinynas* (SIŽ); Josifo Parasonio *Statinių konstrukcijų projektavimo pagrindai* (SKPP); *Pastatų konstruktorius ir statybininko žinynas* (PKSŽ).

Naujų statybos terminų tyrimo rezultatai ir jų aptarimas

Statybos terminijai priklausančią specialiąją leksiką galima skirstyti teminiu aspektu: tai geo-

technikos srities terminai, medžiagų ir jų gaminių pavadinimai; sąvokos, susijusios su konstrukcijų projektavimu ir apskaičiavimu; konstrukcijų ir jų rūšių pavadinimai; statybinės fizikos sąvokos; terminai, įvardijantys pastatų šildymą ir vėdinimą, pavadinantys pastatų šiltinimo medžiagas ir kt. Matome, kad statybos srities terminija yra gana gausi – tai ne vieno straipsnio tyrimo objektas, čia stengiamasi aptarti tik kai kurių teminių grupių atrinktus gimininius ir rūšinius terminus. Straipsnyje kreipiamas dėmesys ir į pastebėtus netaisyklingus pasakymus, besiskverbiančius arba aptinkamus mokslo kalboje.

Poliai ir jų rūšys. Gana nemažai įvairių polių rūšių pateikta STŽ (2003). Tai *poliai pagal denotato formą*: apvalusis, cilindrinis, kūgiškasis, plačiagalys; *poliai pagal medžiagą, iš kurios jie pagaminti*: betoninis, gelžbetoninis, medinis, smėlio; *poliai pagal gamybos būdą*: gręžtinis, įlaidinis, kabamasis, plūktinis, ramsstinis, spraustinis, sraigtinis. Plėtojantis geotechnikos mokslo darbams, atsiranda naujų polių rūšių: tai *spraustiniai kaltiniai poliai*; *spraustiniai gręžtiniai poliai*; *vientiso sraigtinio gręžimo poliai* (PKSŽ: 100). Čia pateikti daugiažodžiai terminai kalbos normos aspektu yra visiškai taisyklingi ir turėtų papildyti Lietuvos Respublikos terminų duomenų bazę (toliau – LRTB).

Pamatai ir jų rūšys. Mokslinėje literatūroje skiriami trijų tipų rūšiniai pamatai: *gręžtiniai*, *poliniai* ir *juostiniai*. Šiuolaikinės statybos tempai spartūs, todėl statybininkai pastebėjo, kad populiarėja *gręžtiniai pamatai*³. Statybos terminijoje įprasti ir senokai žinomi dvižodžiai terminai yra *juostiniai pamatai* ir *stulpiniai pamatai* (STŽ: 384). Greta jų vartosenoje plinta, palyginti, naujas trižodis terminas *juostiniai-stulpiniai pamatai*. Tokie pamatai esą nebrangūs ir montuojami statant medinius namus. Kai kada tokius juostinius pamatus problemiška sumontuoti dėl aukšto gruntinio vandens, tokiu atveju

¹ FIDIC – *Tarptautinė inžinierių konsultantų federacija*, įkurta 1913 m., kurios būstinė yra Ženevoje, Šveicarijoje. Dabar FIDIC veikloje dalyvauja daugiau kaip 70 šalių asociacijų, atstovaujančių daugeliui nepriklausomų pasaulio statybos inžinierių konsultantų, projektuotojų. Lietuvos projektavimo įmonių asociacija nuo 2004 m. rugsėjo taip pat yra visateise FIDIC narė (PKSŽ 2009: 60).

² Straipsnyje terminai analizuojami pradėdant nuo pastato polių iki stogo, todėl nagrinėjami ir kai kurie seniau kalboje funkcionuojantys terminai, pvz., *jungtis* ir kt., nes jie svarbūs mokslinio stiliaus vartosenai.

³ Jie dažniausiai klojami statant individualius, ypač karkasinius, namus. Tokie pamatai įrengiami labai greitai ir yra patvarūs. Žemėje išgręžiama skylė, į kurią įleidžiamas armatūros karkasas ir užpilamas betonas.

siūloma montuoti *plokštinius pamatus* (STŽ: 384). Būdvardis *plokštiniai* darybiškai pamatuotas daiktavardžiu (: *plokštė* + *-inis, -inė*). Literatūroje aptinkame neteiktiną terminų duomenų bazėms *plokštuminiai pamatai*⁴, netaisyklingo būdvardžio *plokštuminiai* darybos pamatas yra abstraktusis daiktavardis (: *plokštuma* + *-inis, -inė*). Dar palyginkime netaisyklingus ir taisyklingus terminus: *dažnuminė* (= *dažninė*) *charakteristika*, *giluminis* (= *gilusis*) *grėžimas*, *šiluminiai* (= *šilumos*) *tinklai*, *talpuminė* (= *talpinė*) *varža*, *talpuminis* (= *talpinis*) *laidumas*. Kaip matome, iš tokių abstrakčių daiktavardžių, kaip *dažnumas*, *talpumas* ir kt. sudaryti būdvardžiai, kurių pagrindu kuriami nauji terminai, bendrinės kalbos aspektu yra nenorminiai, netaisyklingi, todėl ir neteiktini. Kalbamejieji plokštiniai pamatai yra monolitiniai gelžbetoniniai, įrengiami po visu namo plotu kaip pagrindas namo pirmo aukšto grindims, kartais dar vadinami „plaukiojančiais“. Moksliniam stiliui neteiktinas publicistinio stiliaus tekstuose pasitaikantis pasakymas „*plaukiojantis pamatas* (plg. *plūdrusis pamatas* (STŽ: 384)). Statybos mokslinėje literatūroje randasi metaforiškas statybos sričiai netinkamas pasakymas „*judriųjų grindų konstrukcija*, „*judriųjų grindų lyginamasis sluoksnis* (PKSŽ: 1023). Kalbant apie grindų konstrukciją, perkeltine reikšme vartojamą būdvardį *judrus*, *-i* siūlytume keisti stilistiškai neutraliu žodžių junginiu *standžiai paslankus*⁵, nes pastarasis tiksliausiai atitinka santykį su denotatu. Paprastai sakytume *standžiai paslankių grindų konstrukcija*, *standžiai paslankių grindų lyginamasis sluoksnis*. Jei pasakymas *standžiai paslankios grindys* būtų aprobuotas kaip terminas, tokiu atveju būtina įvardžiuotinė forma, taigi, trižodžiai terminai būtų tokie: *standžiai paslankios grindys*, *standžiai paslankios konstrukcijos*.

Vadovėlyje, skirtame aukštųjų mokyklų studentams, aptinkame rūšinį terminą *taurinis*

pamatas (SKPP: 100), kurio žymiklio santykis su žyminiu susijęs formos panašumu. Žinia, (STŽ: 385) yra aprobuotas *šulininis pamatas*, tad ir *taurinis pamatas* visiškai priimtinas ir vartotinas. Iš naujesnių rūšinių terminų minėtinas su pirmuoju hibridiniu dariniu *vibromonolitiniai pamatai*, pagal gamybos technologiją skiriami *gręžtiniai pamatai* ir *spraustiniai pamatai* (SIŽ: 119), – nekyla jokių abejonių, kad jie turėtų papildyti mūsų terminų duomenų bazes, pirmiausia LRTB.

Statybos srities mokslinėje literatūroje aptinkame netaisyklingų ir visiškai nereikalingų priesagos *-inis, -inė* vedinių, pvz., *temperatūriniai poveikiai* (PKSŽ: 953), *orinis triukšmas* (PKSŽ: 1016). Atkreiptinas dėmesys, kad *Statybos terminų žodyne* užfiksuoti tokie dvizodžiai terminai, kaip *temperatūros poveikis* (STŽ: 440), *oro triukšmas* (STŽ: 661), todėl sinonimiški atitikmenys, neatitinkantys kalbos normos reikalavimų, neturėtų skverbtis į mokslinio stiliaus tekstus.

Konstrukcijos. Konstrukcinių elementų jungtys. Atkreiptinas dėmesys į klojinių rūšis. Iš žodinių klojinių žymiklių, aptinkamų mokslinėje techninėje literatūroje per paskutinį dešimtmetį, tačiau neužfiksuotų nei STŽ, nei elektroninėse duomenų bazėse, minėtini šie: *blokiniai klojiniai* (SIŽ: 192), *slenkamieji klojiniai* (= *slankieji klojiniai*), *tuneliniai klojiniai*, *šildantieji klojiniai* (= *šildomieji klojiniai*), *pneumatiniai klojiniai* (SIŽ: 193).

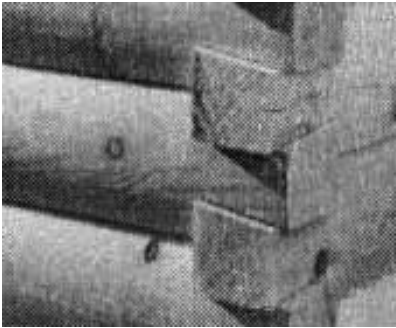
Nepaisoma moksliniam stiliui keliamų reikalavimų, kurių vienas svarbiausių yra specialios mokslo srities terminijos vartojimas, statybos srities tekstams būdingas funkcinių stilių mišinys, tarkim, mokslinio ir beletristinio, mokslinio ir publicistinio. Magistrantų darbuose pasitaiko senas lietuvių kalboje vartojamas žodis *šąspara*, aptinkamas Mažvydo, Sirvydo raštuose. Nuo tada, kai lietuviai pradėjo statyti trobesius, nuo tada šis daiktavardis ir imtas vartoti. Žinia, kampuose rąstai vieni su kitais sujungiami šąsparamis – savotiškoms spynomis. Šąspara⁶ – tai pastato vainiko rąstų

⁴ *Plokštuminių pamatų ir grindų šildymo sistemos montavimo bei įrengimo darbų eiga atliekama greitai, paprastai ir lengvai.*

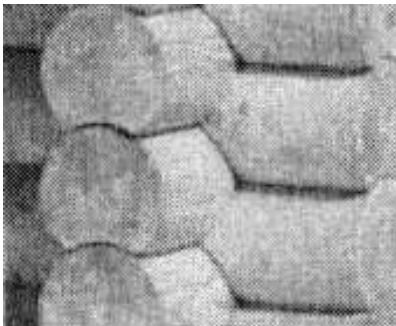
⁵ Šį pasakymą, kaip tinkamą apibūdinantį tokias grindis, pasiūlė VGTU profesorius habil. dr. Gediminas Marčiukaitis.

⁶ Autorė dėkoja dr. Jolantai Gaivenytei-Butler už vertingą pastabą per mokslinę konferenciją Lietuvių kalbos institute.

sunėrimo vieta. Tačiau mokslo darbuose vartojamas įprastas terminas *jungtis*: *įkirtinė jungtis* (STŽ: 226). 1, 2, 3 pav. pateiktos kelios jungtys, pirmoji jų iliustruoja mokslinį statybos terminą ir metaforos būdu, kurio esmė asociatyvieji ryšiai tarp tikrovės daiktų ir reiškinių, sudarytą mūsų senųjų statybininkų analogą.

1 pav. Trapecinė rąstu jungtis, vadinamoji *krežždės uodega*

2 pav. Tradicinė rąstu jungtis

3 pav. Skandinaviškoji rąstu jungtis

Sienų, stogų ir kitos detalės. Minėtinas gimininis terminas *ilginis* (rus. *prodoljnij brus*), šią detalę įvardijančių rūšinių terminų pateikta (STŽ: 191), pvz., *aukštutinis ilginis*, *karnizo ilginis*, *klojinių ilginis* ir kt. Dabar įrengiant stogus gali būti naudojami *termoilginiai*. Hibridinis terminas *termoilginiai*, kurių reikėtų įtraukti į statybos srities terminų banką, palyginti, naujas. Taikant šiuolaikines technologijas, mokslo darbuose vartojamas taisyklingas rūšinis terminas *perforuotieji ilginiai* (PKSŽ: 463). Atkreiptinas dėmesys, kad tame pačiame tekste aptinkame ir paprastąją, t. y. neįvardžiuotinę dvižodžio termino pirmojo dėmens formą: *perforuoti ilginiai* (PKSŽ: 464). Šiuo atveju, vertinant dvižodį terminą kaip norminį, įvardžiavimas būtinas (plg. *perforuotoji plokštė* STŽ: 426).

Kalbant apie atramų rūšis, terminų duomenų bazes turėtų papildyti tokie rūšiniai terminai, kaip *lyninė atrama*, *paprastoji atrama* (SKPP: 87), *gegnių laikiklis*. Iš įteisintų rūšinių terminų vartojami tokie: *klojinių laikiklis*, *kabelio laikiklis*, *knieinės laikiklis*, *vamzdžių laikiklis* (STŽ: 297). Kalbant apie stogo konstrukcijų vėdinimą, magistrantų darbuose vartojamas skolinys *lotas*⁷ (vok. *Latte*, l. *lata*) „kartelė“. Šiuo atveju tinkamiausia termininti seniai mūsų kalboje žinoma ir plačiai vartojama žodį *kartelė*.

Tarp statybos terminų apbruotas tarptautinis terminas *manžetas* (STŽ: 322) (< pranc. *manchette*, rankogalis), liet. atitikmuo *sandariklis*. Atsižvelgiant į kalbos grynumo principą, be abejonės, pirmenybė teikiama lietuviškam terminui *sandariklis*. Akivaizdu, kad tarptautinis terminas *manžetas* profesinėje kalboje yra gana paplitęs: gimininį terminą *manžetas* derėtų papildyti rūšiniu *plieninis manžetas* (PKSŽ: 401). STŽ (150) įteisintas gimininis terminas *fiksuoklis*: *armatūros fiksuoklis*, *atstumo fiksuoklis*. Statant daugiaaukščius pastatus naudojamos surenkamojo monolitinio gelžbetonio plokštės

⁷ Prieš kalant išsistinį paklotą labai svarbu virš apšiltintų gegnių padaryti pakankamą oro tarpą konstrukcijoms vėdinti. Kadangi stogo kraigas yra uždaras, vėdinimas daromas pro stogo priekį, t. y. pro tarpus tarp vėjalenčių. Darant tokį stogą reikėtų dėti dvigubą oro tarpo l o t a, juos sukryžiuojant viena ant kito.

su rutulinėmis tuštymėmis, jas montuojant naudojami armatūros projektinės padėties *fiksukliai* (PKSŽ: 654), taigi, daugiskaitos formą rekomenduotina nurodyti tikslinant papildymus, perkeltiant juos į LRTB.

Terminas *tuštymė* (ertmė) yra (STŽ: 667): *gulsčioji tuštymė, palubės tuštymė, stačioji tuštymė*, tačiau kalbant apie monolitinio gelžbetonio perdangas moksliniuose tekstuose randasi ir *rutulinė tuštymė* (PKSŽ: 654), kurią vertėtų įrašyti į terminų duomenų bazę. Mokslinio stiliaus atmainoje – mokomajame postiliume – yra užfiksuotas dvižodis terminas *tuštymėtoji plokštė* (SKPP: 165), o statybos terminijoje seniai įteisintas rūšinis dvižodis terminas *kiaurymėtoji plokštė* (STŽ: 426) – taip kalboje randasi nepageidaujamų terminų sinonimų.

Transporto srityje vartojamas terminas *smeigė*, kuria galima sujungti keletą detalių į vientisą elementą (TDB). Statybos terminijoje taip pat aptinkamas šis terminas: *montavimo smeigė* (PKSŽ: 735), *termoizoliacijos smeigė* (PKSŽ: 674). Technikos srityje vartojamas terminas *smeigė* yra suterminintas bendrinės kalbos žodis: vienažodis terminas *smeigė*, kuris dar neužfiksuotas STŽ ir jo rūšinis dvižodis *termoizoliacijos smeigė*, turėtų papildyti Lietuvos Respublikos terminų banką ir kitas terminų duomenų bazes.

STŽ (669) užfiksuotas terminas *tvirtikliai: medienos tvirtikliai*. Dabar statant namus, medinės konstrukcijos surenkamos naudojant *metalo lakšto tvirtiklius* (PKSŽ: 445), vadinasi, į duomenų bazę turėtų patekti dvižodis terminas *metaliniai tvirtikliai*.

Kaminas. Tobulėjant viso namo įrangai, tobulėja ir kamino konstrukcijos. STŽ (236) fiksuojamas tik gimininis terminas *kaminas*. Techninėje literatūroje randasi dvižodžių ir trižodžių terminų, į kurių sudėtį įeina dėmuo *kaminas*, pvz., *Fibo kaminas, trisluoksnis kaminas* (PKSŽ: 400). Daugėja terminų, įvardijančių kamino dalis, pvz., *kamino blokelis: modulinis kamino blokelis*, kuris pagamintas iš keramzito-betonio, taigi, prie (STŽ: 80) termino *blokelis: pertvarų blokelis* turėtų būti fiksuojami ir čia minimi: *kamino blokelis: modulinis kamino blokelis*.

Stogo konstrukcijos. Kalbant apie rąstinio namo stogo konstrukcijas vartojama neveikiamosios rūšies dalyvio forma „*slenkančios stogo konstrukcijos*“: kalbos normos požiūriu tai netaisyklingas terminas, šiuo atveju teiktina įvardžiutinė būdvardžio *slankus, -i* forma: *slankiosios konstrukcijos*. Dar plg. norminių trižodį terminą *stogo sukiojamoji konstrukcija* (STŽ: 277).

Stogas. Statybos terminijoje įprasti tokie stogo denginių įvardijantys dvižodžiai terminai: *ruloninis stogas, skardinis stogas, šiferinis stogas, tolinis stogas* (STŽ: 584). Klojant namų stogus, vis dažniau naudojamos įvairių rūšių čerpės ar net nendrės, todėl kalboje randasi naujų rūšinių terminų: *čerpių stogas; betoninių čerpių stogas⁸; bituminių čerpių stogas; molinių čerpių stogas; skiedrinis stogas, nendrių stogas; nendrinis stogas⁹*. Lietuvių kalbos tarmėse vartojami ir priesagos -inis, -inė vediniai, ir medžiagos kilmininko formos, t. y. pasakoma, kuo dengtas stogas. *Stogas da šiaudinis, kiauras jau Pb. Stiek šiaudinį stogą¹⁰ žemražuo arba žemvarpiuo J. Skardos stogus dengt pradėjau – užsidirbau kiek su stogais Sk.* Kyla klausimas, kurie rūšiniai terminai: *čerpių stogas* ar *čerpinis stogas, nendrių stogas* ar *nendrinis stogas* turėtų būti aprobuoti? Kalbos normos požiūriu visi jie taisyklingi, be to, afikso -inis, -inė būdvardžių ir daiktavardžių kilmininko reikšmės sunkiai atskiriamos. „Kurią iš jų rinktis t u r i (*išretinta autorės*) lemti vartosenos tradicija, kalbos sritis ir stilius, kontekstas ir kitos aplinkybės“ (Kniūkšta 2000: 36). Pagal analogiją terminų duomenų bazė turėtų būti pildoma priesagos -inis, -inė vediniais, plg. aprobuotus dvižodžius rūšinius terminus: *ruloninis stogas, skardinis stogas, šiferinis stogas, tolinis stogas*. Iš naujesnių

⁸ *Toks stogas turės ryškų privalumą, nes karštu metu laiku neįkai, vasarą po tokiu stogu bus vėsu, o žiemą šilta. Be to, čerpinis stogas gerai sugeria triukšmą lietaus ar net krušos metu.*

⁹ *Nendrinis stogas yra brangesnis ir ne visada tinka prie aplinkos, o čerpinis yra ne ką brangesnis už metalinį.*

¹⁰ *Dėl priesagos -inis, -inė vedinių darybos produktyvumo vartojamas šiaudinis namas (PKSŽ: 294).*

stogo rūšių minėtinas terminas *apželdinamas plokščiasis stogas* (SKPP: 126), tačiau moksliniame stiliuje visai nevartotina publicistinio stiliaus konstrukcija *stogas su žole*.

Medžiagos. Atkreiptinas dėmesys į šiltnimo medžiagas, vadinamuosius šilталus. Iš jų minėtini *akmens vata*, *stiklo vata*, statybinėms medžiagoms priklauso mokslinėje literatūroje gana dažnai vartojamas dvižodis terminas *gipso kartonas* (PSKŽ: 382). Į duomenų bazes ir į papildytą STŽ laidą reikia įtraukti ir gimininį terminą *gipskartonis* (SŽI: 1092), beje, šis terminas daugiau nei dešimtmetį funkcionuoja kalbos sistemoje (Mitkus, Dėjus 2000). Įprastas, seniai vartojamas terminas *kamšalas* (STŽ: 237), ir štai dabar ima rastis jo morfologinis variantas *kamšiklis*. Šiuo atveju nesilaikoma pastovumo principo, pagal kurį seniai vartojami ir geri kalbos vienetai negali būti keičiami dar geresniais, iš tiesų, „pastovumas yra svarbiausia kalbos ypatybė, jos, kaip bendravimo priemonės, gyvavimo laidas“ (Klimavičius 2005: 213). Sudarant įvairių priemonių, prietaisų, medžiagų pavadinimus darybinis afiksas *-iklis* yra gana produktyvus, todėl mūsų kalboje ir gausu tokių darinių, pvz., *grandiklis*, *laikiklis*, *valiklis*, *skiediklis*, *baliklis* ir kt. Mokslu darbuose įprastas seniai aprobuotas klinkerinės plytos (STŽ: 423), todėl techninės literatūros vartosenoje fiksuojama kilmininko konstrukcija *klinkerio plytos* vengtina ir netrauktina į duomenų bazes.

Lietuvos Respublikos terminų banke pateiktas rūšinis terminas *silikatinės plytos, apdailos plytos* (STŽ: 422), *apdailos medžiagos* (STŽ: 422). Be jau sunorminto termino *apdailos plytos, apdailos medžiagos* mokslu darbuose randasi dvižodžių terminų, kurių pirmasis dėmuo sufikso *-inis, -inė* vedinys, t. y. *apdailinės plytos* (PKSŽ: 401), *apdailinės medžiagos*. Remdamiesi *funkciniu tikslingumu*, kaip vienu svarbiausių bendrinės kalbos ir terminijos norminimo principu, kada „atrenkant ir vertinant terminijos faktus reikia vadovautis tuo, kas tikslinga (t. y. priimtina, perspektyvu) visai visuomenei, o ne kuriai nors vienai terminijos vartotojų grupei“

(Gaivenis 2002: 90), – šių terminų nerekomenduotume traukti į duomenų bazes.

Vertinant terminus kalbos normos aspektu ypač svarbus terminijos *grynumo principas*, kuris „gali būti pavadintas savosios kalbos žodžių pirmumo principu“ (Gaivenis 2002: 91). Atsižvelgiant į J. Jablonskio ir S. Šalkauskio ypač vertinamą *kalbos normos grynumo principą*, laikantis kurio specialioji profesinė leksika suprantama ne vien tos mokslo srities žinovams, bet daugumai kalbos vartotojų, mokslo kalboje turi būti vartojamas norminis dvižodis terminas *įmirkytoji mediena* (STŽ: 330), o *impregnuota mediena* (*impregnuoti* „įmirkyti“ < lot. *impraegnare* „apvaisinti“, plg., angl. *impregnated*, vok. *imprägniertes*) kaip sinoniminiai terminai visiškai nereikalingi statybos terminų aruode.

Apibendrinimas. Statybos terminų kūrimas – sąmoningas, reguliuojamas ir kontroliuojamas procesas, keliantis inžinieriams ir terminologams nemažai problemų: terminų skolinimasis ir lietuvinimas; gimininių ir rūšinių terminų morfologijos ir fonetikos (pvz., *rievėtoji skarda* ir *rėvėtoji skarda*) variantų radimasis, jų santykis su bendrinės kalbos norma (Babickienė 2009: 7); įsigalėjusios svetimžodžio ir lietuviško pavadinimo vartojimo paplitimo sfera, jų tarpusavio pirmenybė ir atranka aprobuojant, taisyklingos ar netaisyklingos darybos atvejų nustatymas ir kt.

Terminografijos požiūriu svarbus dalykas – patogumas ieškant reikiamo termino ir galimybė juo naudotis, t. y. statybos terminų pateikimas duomenų bazėse, įvairiuose leksikografijos šaltiniuose. Rengiant *Statybos terminų žodyno* (2003) naują laidą ar šio žodyno papildymus, svarstyti klausimai ir dėl anksčiau minėtų, ir dėl daugelio kitų naujų terminų įtraukimo, taip pat dėl struktūrinio jų išdėstymo, rūšinių terminų sąvado pagal abėcėlę pateikimo, semantiškai lygiaverčių sąvokų nustatymo ir su tuo susijusia rašyba, t. y. dėl brūkšnelio rašymo tarp sudėtinių terminų, pvz., *izoliaciniai-konstrukciniai blokeliai* ar *izoliaciniai konstrukciniai blokeliai* ir kt.

Vis dažniau įvairiuose tekstuose pasitaiko pasakymas *protingas namas*, kuris visiškai neteiktinas moksliniam stiliui dėl perkeltinės

reikšmės vartojimo. Siūlytinas pasakymas moksliniam stiliui būtų **autonominis namas**. Jei šis pasakymas būtų įteisintas kaip dvižodis terminas, tai jis atitiktų terminams keliamą ekonomijos principą. Kalbos sistemoje funkcionuoja tokie pasakymai, kaip *autonominis aparatas, autonominis akumuliatorius, autonominis stiprintuvas, autonominis prietaisas, autonominis apdorojimas, autonominis robotas, autonominis skrydis, autonominis valdymas, autonominis veikimas* ir kt. Graikų kalbos žodis *αὐτόνομος* „autonominis, nepriklausomas“ turi tokią reikšmę „nepriklausomas nuo aplinkos, išorės veiksnių, galintis veikti vienas, savarankiškai“ (TrpŽ 2005: 82). Jei būtų apbruštas dvižodis terminas *autonominis namas*, jis visai atitiktų funkcinį tikslingumą, kuris yra vienas svarbiausių bendrinės kalbos ir terminijos norminimo principų.

Į Lietuvos Respublikos terminų duomenų bazę turėtų būti įtraukti šie **vientisiniai terminai**: *fiksuokliai, gipskartonis, kartelė, smeigė, termoilginiai*; **sudėtiniai dvižodžiai**: *autonominis namas, blokiniai klojiniai, Fibo kaminas, kamino blokelis, lyninė atrama, metaliniai tvirtikliai, paprastoji atrama, perforuotieji termoilginiai, plieninis manžetas, pneumatiniai klojiniai, rutulinė tuštymė, slenkamieji klojiniai, spraustiniai pamatai, šildantieji klojiniai, taurinis pamatas, termoizoliacijos smeigė, trisluoksnis kaminas, tuneliniai klojiniai, vibromonolitiniai pamatai*; **sudėtiniai trižodžiai terminai** ir kiti moksliniame stiliuje **vartotini pasakymai**: *modulinis kamino blokelis, spraustiniai kaltiniai poliai, spraustiniai gręžtiniai poliai, standžiai paslankios grindys, sraigtiniai gręžtiniai poliai, juostiniai stulpiniai pamatai, standžiai paslankių grindų konstrukcija, standžiai paslankių grindų lyginamasis sluoksnis* ir kt.

Išvados

1. Būtina įtraukti *Statybos terminų žodyną* (2003) į elektroninę duomenų terpę dėl šių priežasčių:

- a) dėl tobulėjančių technologijų gausėjant statybos terminijai visiškai neįmanomas šiuolaikinis statybos terminijos šaltinių (turimų lietuviškų žodžių terminologizavimas, naujadarų kūrimas, terminų skolinimasis) tyrimas, naujų terminų kūrimas, norminimas ir sisteminimas;
 - b) be terminologų apbruštos jau esamos statybos terminų duomenų bazės virtualiojoje terpėje visiškai neįmanomas sėkmingas terminografijos ir terminų standartizacijos darbas;
 - c) labai nukenčia būsimųjų inžinierių rengimas, nes jaunimui prieinamiausia, populiariausia ir patogiausia yra elektroninė terpė;
 - d) tokios duomenų bazės nebuvimas stabdo statybos specialistų mokslinę diskusiją apie naujų statybos terminų radimąsi.
2. Reikalinga nauja *Statybos terminų žodyno* laida, kurioje turėtų būti įtraukta nemažai naujų terminų, priklausančių įvairioms teminėms grupėms, tokioms kaip pamatų rūšys, poliai, konstrukcinių elementų jungtys, sienų, stogų, kamino detalės, statybinės medžiagos ir kt.
 3. Tyrimas **parodė, kaip kalboje randasi nereikalingų terminų** – morfologinių variantų ir terminų sinonimų. Iš terminų, pažeidžiančių kalbos normos tikslingumo kriterijų, minėtini priesagos *-inis, -inė vediniai*.
 4. Iš statybos srities tekstų akivaizdu, kad mokslinio ir publicistinio stiliaus mišinys yra netaisyklingų terminų radimosi pasekmė.

Literatūra

Babickienė, Z. 2009. „Naujų statybos terminų radimas ir norminimas“, iš *Nuo Konstantino Sirvydo iki didžiojo Žodyno. Tarptautinės mokslinės konferencijos pranešimų tezės*. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 7–8.

Gaivenis, K. 2002. *Lietuvių terminologija: teorijos ir tvarkybos metmenys*. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.

„Kalba – tautos pamatas, jos gyvybės šaltinis“ / Akademišką Kazį Ulvydą kalbino Zofija Babickienė, *Gimtoji kalba*, 1995, 5: 1–5.

Klimavičius, J. 2005. *Leksikologijos ir terminologijos darbai: norma ir istorija*. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas. 333 p.

Kniūkšta, P. 2000. „Iš priesagos *-inis* būdvardžių praeities ir dabarties“, *Kalbos kultūra* 73: 35–47.

Mitkus, S.; Dėjus, T. 2000. *Konstruktijos iš gipskartonio plokščių Gyproc ir Rigips: rekomendacijos projektuotojams ir statybininkams*. Vilnius: Polina. 112 p.

Rutkienė, L. 2010. „Kai kurių statybos terminų vartoseną: teorijos ir praktikos neatitiktis“, *Santalka: Filologija, Edukologija* 18(2): 93–99. doi:10.3846/coactivity.2010.19

Stunžinas, R. 2005. „Statybos terminijos sinonimija“, *Terminologija* 12: 7–26.

Stunžinas, R. 2006. „Lietuviški metaforiniai statybos terminai“, *Terminologija* 13: 62–75.

Stunžinas, R. 2007. „1910–1937 m. lietuviškoji statybos terminija (iš turimų išteklių)“, *Terminologija* 14: 125–134.

Stunžinas, R. 2008. „Variantiniai statybos liaudies terminai Lietuvių kalbos žodyne“, *Terminologija* 15: 111–131.

Stunžinas, R. 2009. „Daugiareikšmiai ir homoniminiai statybos liaudies terminai“, *Terminologija* 16: 68–92.

Šaltiniai

Akytojo betono blokeliai [interaktyvus], [žiūrėta 2010-12-15]. Prieiga per internetą: <<http://www.baltparma.lt/prekiu/katalogas/poritas>>.

Dabartinės lietuvių kalbos tekstynas [interaktyvus], [žiūrėta 2011-01-10]. Prieiga per internetą: <done-laitis.vdu.lt>.

LRTB – Lietuvos Respublikos Terminų duomenų bankas [interaktyvus], [žiūrėta 2011-01-13]. Prieiga per internetą: <<http://terminai.vlkk.lt>>.

Pamatai: ekspertų patarimai [interaktyvus], [žiūrėta 2011-01-03]. Prieiga per internetą: <<http://www.ekspertai.lt/pamatai/patarimai>>.

Parasonis, J. 2008. *Statinių konstrukcijų projektavimo pagrindai*. Vilnius: Technika. 219 p. doi:10.3846/997-S

Pastatų konstruktoriaus ir statybininko žinynas. 2009. Lietuvos statybos inžinierių sąjunga. Kaunas: Naujasis lankas. 1517 p.

Plokštuminiai pamatai su grindų šildymo sistema [interaktyvus], [žiūrėta 2010-09-10]. Prieiga per internetą: <<http://www.ekspertai.lt>>.

Statybos inžinieriaus žinynas. 2004. Sudarė J. Gajauskas. Lietuvos statybos inžinierių sąjunga. Vilnius: Technika. 1095 p.

Statybos terminų žodynas. 2003. A. Kudzys, A. Rosinas, B. Kudzienė. Moksl. red. A. Kudzys. Vilnius: Lietuvos mokslas. 877 p.

Tarptautinių žodžių žodynas. 2005. A. Bendorienė, V. Bogušienė, E. Dagytė ir kt. 4-asis leidimas. Vilnius: Alma litera. 790 p.

Santrumpos

Pd – Padubysys (Bazilionai), Šiaulių r.

Sk – Skaistgirys, Joniškio r.

STANDARTIZATION AND TERMINOGRAPHY OF NEW CONSTRUCTION TERMS

Zofija Babickienė

The past ten year period showed the occurrence of a great number of new construction terms in the Lithuanian language. Thus it is necessary to collect and systematize construction terms, terminoids, quasi-terms and standardize them from the point of view of the Standard Lithuanian Language taking into account both logic and terminology requirements.

This article deals with modern construction terms from the point of view of the Standard Lithuanian Language including newest data bases saving all actual information on them.

The research showed that *The Dictionary of Construction Terms* (2003) ought to be included into The Lithuanian language Term Bank (<http://terminai.vlkk.lt>). It is necessary to be done for the following reasons. Firstly, because of the creation and standartization as well as sistematization process of new construction terms. Secondly, for the development of continuous scientific discusion and successful professional education. It was established that a certain number of construction terms from the point of view of the Standard Lithuanian Language should be included into new Dictionary of Construction Terms as well as into Term Bank of the Lithuanian Republic. The terms analysed in the article are concerning basement types, pile types, construction joints, also details of walls, roofs, chimneys, construction materials and etc. The analysis showed how different morphological variants and undesirable synonymous terms occur. Finally, the analysis helped to identify that the informal terms mix with formal, standard terms and conclude in incorrect term usage.

Keywords: Construction Terms, standartization, Term Bank of the Lithuanian Republic, Standard Lithuanian Language, morphological variants, synonymous, terminography.

Įteikta 2010-12-06; priimta 2011-04-01